

V. RECENZJE I NOTY RECENZYJNE

Polish Law throughout the Ages — 1000 Years of Legal Thought in Poland, ed. by W. W a g n e r, Stanford University, Stanford, California, Hoover Institution Press, b.d. (1970), s. 476.

Wiadomo powszechnie, że polska nauka i jej dorobek są zbyt mało znane zagranicą. Dotyczy to w wysokiej mierze również polskiego prawa oraz nauk prawnych i historycznoprawnych. Toteż wszelkie wydawnictwa w obcych językach, mające na celu wypełnienie tej luki, powitać należy z radością. Przecież w latach powojennych zanotować mogliśmy w Polsce jedynie dwie książki, mające na celu dostarczenie cudzoziemcom większej ilości systematycznych wiadomości o rozwoju prawa polskiego: mianowicie, *Le droit polonais* wydane staraniem Instytutu Nauk Prawnych PAN w r. 1970 oraz *Études sur le droit polonais actuel*, książkę napisaną przez profesorów Wydziału Prawa Uniwersytetu Adama Mickiewicza, a wydaną w r. 1968 w ramach serii *Publications de la Faculté de Droit et des Sciences Économiques w Grenoble*. — Oba te wydawnictwa zajmują się wyłącznie prawem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i nie sięgają do dziejów dawnego prawa polskiego czy też historii polskiej nauki prawa; oba wydane zostały tylko w języku francuskim, co wydatnie ograniczyło zasięg ich możliwego oddziaływania.

Toteż z wielkim zainteresowaniem bierzemy do ręki omawianą tu książkę pierwszą tego typu, napisaną po angielsku. Tytuł jej *Prawo polskie poprzez wieki* i podtytuł (figurujący wprawdzie tylko na obwolucie) *Tysiąc lat polskiej myśli prawniczej*, wskazują na to, że autorzy jej postawili sobie nader ambitne zadanie. Zamierzili bowiem dać rodzaj kompendium zawierającego maksimum możliwe wiadomości o polskim prawie i o polskich prawnikach — w przeszłości i w czasach współczesnych. Tego właśnie trudnego zadania podjęli się żyjący na emigracji polscy prawnicy, głównie profesorowie wykładający na uniwersytetach amerykańskich w Stanach Zjednoczonych i w Kanadzie. Redakcję całego obszernego tomu przeprowadził prof. W i e n c z y s ł a w W a g n e r — do niedawna profesor na Uniwersytecie Indiana, aktualnie profesor w Law School Uniwersytetu w Detroit. We wstępie wyjaśnił on, że autorzy podjęli się napisania tej książki dla uczczenia polskiego Millenium. Na całość tomu składa się 14 artykułów, które oczywiście nie wyczerpują tego wszystkiego co można by, czy może nawet należałoby napisać w książce opatrzonej tak wiele zapowiadającym tytułem. Większość artykułów, zgodnie ze słusznym założeniem redakcyjnym i ich przeznaczeniem dla czytelnika zagranicznego, ma charakter przeglądowy.

Znajdzie więc tu czytelnik najbardziej zwięzły zarys dziejów ustroju dawnej Polski, resp. polskiego prawa konstytucyjnego, aż do okresu Polski Ludowej włącznie, w artykułach Wojciecha W a s i u t y ŋ s k i e g o pt. *Origins of the Polish Law — Tenth to Fifteenth Centuries* oraz Ludwika K o s - R a b c e w i c z - Z u b k o w s k i e g o (profesora na Uniwersytecie w Ottawie, dawniej w Montrealu) pt. *Polish Constitutional Law*. W dziedzinę współczesnego prawa państwowego wkracza również artykuł o kontroli państwowej na tle historycznym Ryszarda S z a w ł o w s k i e g o (profesora nadzwyczajnego nauk politycznych na Uniwersytecie Calgary w Kanadzie) pt. „*State Control*” in Poland in the Nineteenth and Twentieth Centuries,

do dziedziny współczesnego prawa administracyjnego odnosi się artykuł Jarosława A. Piekałkiewicza (profesora nadzwyczajnego nauk politycznych na Uniwersytecie Kanzas) pt. *Polish Administrative Law*.

Prawem sądowym i jego historią zajmuje się szerzej Wacław W. Soroka (profesor historii na Uniwersytecie Wisconsin), który daje przede wszystkim przegląd źródeł prawa w artykułach pt. *Historical Studies of Polish Law* oraz *The Law in the Polish Lands during the Partition Period*, natomiast w artykule pt. *Main Institutions of the Polish Private Law 1400 - 1795* omawia wybrane instytucje dawnego polskiego prawa prywatnego. Ustawodawstwo polskie w okresie II Rzeczypospolitej omawia artykuł pt. *The Law in the Reborn State*, napisany przez Bronisława Hełczyńskiego, b. członka Polskiej Komisji Kodyfikacyjnej, a następnie prezesa Najwyższego Trybunału Administracyjnego w latach 1934 - 1939. Rozwojem prawa cywilnego i prawa karnego w PRL zajmuje się Wincenty C. Chrypiński (profesor nauk politycznych na Uniwersytecie kanadyjskim Windsor) w pracy pt. *Postwar Developments in Polish Law — A Survey of Criminal and Civil Legal Rules*. Wreszcie prof. W. Wagner poświęca osobny artykuł współczesnemu polskiemu prawu zobowiązań *General Features of Polish Contract Law*.

Inna grupa prac zajmuje się bliżej polską myślą prawniczą w przeszłości, a więc artykuł prof. Wacława Szyszkowskiego pt. *The Law of Nations in Poland from the Middle Ages to Modern Times*, w którym autor koncentruje uwagę czytelnika głównie na działalności Stanisława ze Skalmierza i Pawła Włodkowica; następnie artykuł pt. *Laurentius Grimaldus Goslicius and His Age — Modern Constitutional Law Ideas in the sixteenth Century*, napisany wspólnie przez prof. W. Wagnera i dwóch autorów amerykańskich Arthura P. Coleman'a i Charles S. Haight'a. Autorzy podkreślają tu szczególnie głęboki wpływ myśli Goślickiego na kształtowanie się postępowej demokratycznej ideologii w Anglii w XVII i zwłaszcza XVIII w. (Artykuł ten był już poprzednio ogłoszony w „Polish Review”, t. III. 1958).

Wyżej wspomniana praca W. Soroki, *Historical Studies of Polish Law*, zawiera w drugiej swej części dość szczegółowe omówienie rozwoju polskiej nauki historii prawa. Do innych dziedzin nauk prawnych sięga praca napisana przez pracującego w Paryżu prof. Jerzego Langroda oraz jego córkę, pracującą w Londynie Michalinę Vaughan pt. *The Polish Psychological Theory of Law*. Zawiera ona w rzeczywistości pogłębione studium o Leonie Petrażyckim. Wreszcie ostatni artykuł pióra J. Fedynskiego pt. *Prominent Polish Legal Scholars of the Last One Hundred Years* zawiera „biogramy” 14 wybitnych prawników polskich ostatniego stulecia. Historykowi prawa miło zauważyć, że wśród oczywiście dowolnie wybranych uczonych połowę stanowią polscy romaniści i historycy prawa: Władysław Abraham, Oswald Balzer, Ignacy Koschembahr-Lyskowski, Stanisław Wróblewski, Stanisław Kutrzeba, Przemysław Dąbkowski, Rafał Taubenschlag. Inne dyscypliny prawnicze reprezentują: Fryderyk Zoll, Władysław Leopold Jaworski, Juliusz Makarewicz, Julian Makowski, Karol Lutostański, Roman Longchamps de Berier, Antoni Peretiatkowicz.

Jak więc widzimy, omawiana książka stanowi rodzaj napisanej dla cudzoziemców, systematycznie ujętej encyklopedii wiadomości o prawie polskim. Połączenie informacji o polskim prawie współczesnym z wiadomościami o dawnym prawie polskim i o polskiej nauce prawa, ocenić należy jako odpowiadające przeznaczeniu książki. Oczywiście rzecz, że praca ta napisana zagranicą posiada pewne, poważne nieraz luki, wynikające choćby z trudności dostępu do całej polskiej literatury i do szerszej dokumentacji źródłowej. Posiada ona również niektóre ujęcia i oceny, które nie znalazłyby się w książce wydanej w Polsce — niemniej jednak podnieść należy, że w większości artykułów dominuje rzeczowa, możliwie obiektywna in-

formacja, a także ujawnia się troska autorów o pokazanie dorobku polskiego prawnictwa od średniowiecza po dzień dzisiejszy, o wskazanie na udział polskich prawników — zarówno uczonych, jak ustawodawców — w kształtowaniu się światowej kultury prawniczej.

MICHAŁ SZCZANIECKI (Warszawa)

Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte, Bd. I — Mittelalter (1100 - 1500), Die gelehrten Rechte und die Gesetzgebung, hrsg. vom Helmut Coing, München 1973, H. Beck, s. XXIV, 913. Veröffentlichung des Max-Planck Institut für Europäische Rechtsgeschichte.

Prawo prywatne (cywilne) europejskiego kontynentu formowało się pod przemożnym wpływem wspólnych dla większości krajów czynników — średniowiecznej nauki prawa rzymsko-kanonicznego oraz nowożytnych idei prawa natury. One to właśnie doprowadzały do unifikacji podstawowych pojęć i zasad autonomicznie rosnących systemów narodowych. Z tego względu, zdaniem profesora H. Coinga i grona jego współpracowników z frankfurckiego Instytutu Europejskiej Historii Prawa im. Maxa Plancka, podejmując próbę nakreślenia ogólnej historii wspomnianego zjawiska, należy rozpocząć od porównawczo potraktowanych dziejów źródeł, poddanych wspólnemu kwestionariuszowi badawczemu.

Zadanie powyższe spełniać ma podręcznik obliczony na trzy tomy, z których pierwszy, wstępny (obejmujący średniowiecze) mamy możność przedstawić na tym miejscu (tomy II i III obejmują w analogicznym układzie okresy 1500 - 1800 oraz 1815 - 1914). Zawartość prezentowanej części, poprzedzonej obszernym wstępem H. Coinga, podzielona została na cztery, nierówne pod względem objętości części, pisane przez różnych autorów i stanowiące niejako samodzielne opracowania, powiązane jedynie wspólną koncepcją dzieła. Są to: wiedza prawnicza, instytucje ustrojowe, ustawodawstwo i jurysprudencja.

W ramach części pierwszej przedstawione zostały — nauczanie prawa na uniwersytetach (s. 39 - 128, H. Coing), nauka prawa rzymskiego (s. 129 - 364, P. Weimar i N. Horn), kanonicznego (s. 365 - 382, W. Nörr) oraz odrębnie potraktowanego prawa procesowego wyrosłego z *ius commune* (s. 383 - 397, W. Nörr). W części drugiej omówiono naczelné organy władzy poszczególnych państw, takie jak monarchowie, ich rada, przedstawicielstwa stanowe, sądownictwo (s. 401 - 466, G. Gudian), sądownictwo kościelne (s. 467 - 504, W. Trusen), wreszcie notariat publiczny (s. 505 - 514, A. Wolf). Część trzecia przedstawia z kolei narodziny ustawodawstw państw narodowych (s. 517 - 800, A. Wolf), początki prawa handlowego (s. 801 - 834, H. Pöhlman) oraz formowanie się Corpus Iuris Canonici (s. 835 - 846, K. Nörr). Wreszcie czwarta część, poświęcona jurysprudencji, nader ważkiemu dla tamtych czasów źródłu powstawania zasad prawnych, ograniczona została niestety do przedstawienia orzecznictwa Trybunału Roty papieskiej (s. 849 - 858, G. Dolezalek, K. Nörr). Każda spośród wzmiankowanych części została podzielona według kryterium rzeczowego bądź terytorialnego na liczne paragrafy zaopatrzone w przypisy oraz bibliografię podstawowych edycji i opracowań, ułożonych w porządku chronologicznym. Ponadto, całość tomu została wyposażona w indeksy: osób, przedmiotów, tytułów dzieł prawniczych i zbiorów praw, oraz zestawienie wykorzystanych rękopisów.

Wszechstronne, wyczerpujące i krytyczne omówienie tak obszernego pod względem rzeczowo-przestrzennym i bogato udokumentowanego dzieła zbiorowego przekracza możliwości jednego recenzenta. Stąd też uwagi nasze ograniczymy do spraw